



Asya Studies

Akademik Sosyal Araştırmalar / Academic Social Studies

Year: 9, Number: 34, p. 97-110, Winter 2025

Mustafa Kutlu'nun Dergâh Dergisi (Mart 1990) Öncesinde Dergilerde Çıkan Yazıları (Deneme, Eleştiri, Şiir)*

*Mustafa Kutlu's Articles Published in Magazines Prior to Dergâh Magazine
(March 1990) (Essay, Criticism, Poetry)*

ISSN: 2602-2877 / E-ISSN: 2602-263X

Araştırma Makalesi
Research Article

Makale Geliş Tarihi
Article Arrival Date
15 / 10 / 2025

Makale Kabul Tarihi
Article Accepted Date
21 / 12 / 2025

Makale Yayın Tarihi
Article Publication Date
31 / 12 / 2025

Asya Studies

Prof. Dr. Alpay Doğan Yıldız

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-
Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

alpaydogan.yildiz@gop.edu.tr

ORCID: [0000-0002-8930-286X](https://orcid.org/0000-0002-8930-286X)

* Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır.

Bu makale, Creative Commons lisansı
altındadır. Bu makale, doküman analizi
şeklinde yapıldığı için etik kurul onayı
gerekmemektedir.

Öz

Mustafa Kutlu, modern Türk hikâyesinin önde gelen isimlerinden biridir. 1980 sonrasında yazdığı hikâyeler ile Türk hikâyesinde kalıcı bir yer edinmiştir. İlk hikâyesi 1968'de yayımlanan yazar, başka türlerde de (deneme, eleştiri, gezi, senaryo, şiir v.b.) yazılar yazmıştır. Yazar, 1970'lerin başında ilk hikâyelerinden bir kısmını iki kitapta toplar. Aynı yıllarda Türk hikâyesinin önemli iki ismi (Sabahattin Ali, Sait Faik) hakkında iki kitap yayımlar. Bu kitaplarını sonraki yıllarda yayımlamaz. Kendine özgü anlatımını bulduğu sonraki hikâye kitaplarını yayımlamaya devam eder. Hikâye dışındaki yazılarından meydana gelen pek çok kitabını da 1990'lardan sonra yayımlamıştır. Bu kitaplarda, 1990'da çıkan ve Kutlu'nun editörlüğünü yaptığı Dergâh dergisi sonrası yazıların yer aldığı görülür. Oysa yazar, ilk hikâyesini yayımladığı 1968'den başlayarak deneme eleştiri vb. türünde yazılar yazmıştır. Yazı hayatına başladığı yıllarda şiirler de yayımlayan Mustafa Kutlu'nun, Dergâh öncesinde yayımlanan hikâye dışındaki yazıları, birkaçı dışında, dergi sayfalarında kalmıştır. Bu makalede, Kutlu'nun Dergâh dergisi öncesinde dergilerdeki yazıları tespit edilmiştir. Hikâyeler çalışmaya dahil edilmemiştir. Yazıların genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Hareket dergisi başta olmak üzere Kutlu'nun yazdığı başlıca dergiler taranmıştır. Yazarın söz konusu dönemdeki yazıları büyük oranda tespit edilmiştir. Ancak, daha kapsamlı araştırmalarla yeni yazıların ortaya çıkması mümkündür. Makaledeki tespitler, Mustafa Kutlu'nun yazı hayatının ilk yıllarının aydınlatılmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kutlu, Eleştiri, Hikâye, Deneme, Hareket

Abstract

Mustafa Kutlu is one of the significant figures of modern Turkish short story. He has secured a lasting place in modern Turkish short story writing with the stories he wrote after 1980. The author, whose first story was published in 1968, has also written in other genres, such as essays, criticism, travel writing, and screenplays. In the early 1970s, the author collected some of his early stories in two books. In the same years, he published two books about two significant figures in Turkish short stories (Sabahattin Ali and Sait Faik). He did not publish these books in subsequent years. He continued to publish his subsequent story collections, having found his own distinctive narrative style. He also published numerous books consisting of his non-fiction writings after the 1990s. These books include articles published after the Dergâh magazine, edited by Kutlu, which came out in 1990. However, since publishing his first story in 1968, the author has written works such as essays, criticism, and other related writings. He also published poems in the early years of his writing career. With the exception of a few, Mustafa Kutlu's writings prior to Dergâh, apart from his stories, remained within the pages of the magazine. This article identifies Mustafa Kutlu's writings published in magazines prior to Dergâh magazine. The stories were not included in the study. A general assessment of the writings has been conducted. The main magazines to which Kutlu contributed, particularly Hareket magazine, have been examined. The author's writings from the period in question have been largely identified. However, more comprehensive research may lead to the discovery of new writings. The findings in this article will contribute to shedding light on the early years of Mustafa Kutlu's writing career.

Keywords: Mustafa Kutlu, Criticism, Story, Essay, Hareket

Atf Bilgisi / Citation Information

Yıldız, A. D. (2025). Mustafa Kutlu'nun Dergâh Dergisi (Mart 1990) Öncesinde Dergilerde Çıkan Yazıları (Deneme, Eleştiri, Şiir). *Asya Studies*, 9(34), 97-110.
<https://doi.org/10.31455/asya.1804046>

GİRİŞ

Mustafa Kutlu'nun hayatında iki derginin önemli yeri vardır: *Hareket* ve *Dergâh*. Düşünce dünyasının ve sanat anlayışının şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan Nurettin Topçu'nun çıkarmaya başladığı *Hareket*'i üniversite yıllarında okumaya başlar. Hocası olan Orhan Okay vasıtasıyla 1960'ların sonunda *Hareket*'i omuzlayacak isimlerin başında gelen Ezel Erverdi ile tanışır. 1968 baharındaki bu tanışıklığın ardından Kutlu'nun *Hareket*'te desenleri (ilki Nisan 1968) ve hikâyeleri (ilki Mayıs 1968) çıkmaya başlar. 1969 Eylül'ünden itibaren dergide deneme, eleştiri yazıları ve şiirleri görülür. *Hareket* yayın hayatında olduğu sürece yazılarını burada yayımlar. Kutlu'nun *Hareket* çevresinden isimler tarafından çıkarılan *Adımlar* dergisinde de (Şubat 1970 ile Mart 1972) çalışmaları yayımlanır. Farklı yayın dönemleri olan *Hareket*'in Mart 1982'de son sayısı çıkar.

Dergâh, *Hareket*'i çıkaran kadronun öncülüğünde Mart 1990'da yayın hayatına başlayan edebiyat, sanat, kültür dergisidir. Bu tarihten sonra Kutlu, hikâyelerini ve diğer yazılarını büyük oranda artık bu dergi ile 1995'ye yazmaya başladığı *Yeni Şafak*'ta yayımlar (*Yeni Şafak*'tan önce *Zaman*'da şehir yazıları yazar.) *Hareket*'in bazen çıkmadığı zamanlarda ve *Hareket* sonrası ile *Dergâh* arasındaki dönemde yazarın *Düşünce*, *Türk Edebiyatı* ve *Yönelişler*'de hikâyeleri görülür. *Hisar*'da ise birkaç eleştiri yazısı yayımlanır.

Mustafa Kutlu, Mayıs 1968 ile Mart 1974 tarihleri arasında yayımladığı hikâyelerinden bir kısmını ilk iki hikâye kitabı *Ortadaki Adam* ve *Gönül İşi*'ne alır. İlk hikâyelerinin “kendisini temsil etmediğini söyleyen ve onları bir hatıra olarak gören” (Önal, 2025: 258) yazar ilk iki hikâye kitabını yeniden yayımlamaz. Yine, ilk hikâye kitabından önce 1968'de yayımlanan, *Sait Faik'in Hikâye Dünyası* ile 1972'de *Sabahattin Ali* adlı inceleme kitaplarını¹ da sonradan yayımlamaz. 1979 tarihli *Yokuşa Akan Sular* ve daha sonraki kitaplarını yeniden yayımlayacaktır.²

“Hikâyecî” olarak tanınacak Mustafa Kutlu, hikâye yayımlamaya başladığı yıllarda deneme, eleştiri yazıları ve şiir de yazar. İlerleyen yıllarda şiir yayımlamayı bırakır, şiirlerini kitaplaştırmaz. Deneme ve eleştiri yazılarına ise devam eder. 1990 sonrasında deneme türünde yazdığı yazıları zaman zaman kitaplaştırır (İlki, *Şehir Mektupları*; 1995). 2021'den sonra bazı gezi yazılarını kitap olarak yayımlayacaktır (İlki, *Topkapı'dan Topkapı'ya*; 2021). 2022'de eleştiri yazılarından bazılarını *Sel Gider Kum Kalır*'da bir araya getirir. Mustafa Kutlu'nun ilk hikâyelerinden önemli bir kısmı, bir kere de olsa kitap halinde (*Ortadaki Adam*, *Gönül İşi*) okurlarla buluşmuştur. Bu dönemden kitaplara alınmayan hikâyeler ile *Dergâh* öncesindeki deneme ve eleştiri yazılarının çoğu ve şiirleri dergi sayfalarında kalmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Dergâh*'tan önce sadece bir deneme ve bir eleştiri yazısı kitaplara girer.

Bu yazıda Kutlu'nun *Dergâh* dergisinden önce, başka dergilerde yayımladığı hikâye haricindeki yazılarının (deneme, eleştiri, şiir) bir listesi verilecek, yazıların yayın sürecinin ve içeriklerinin genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır. Söz konusu yazılar, ünlü hikâyecinin yazı hayatının ilk yıllarında ve olgunluk yıllarının başı 1980'lere doğru hikâye dışındaki ilgilerini göstermesi yönüyle önemlidir. Yazılar, yazarın yetiştirme, gelişme, kendi yolunu, üslubunu bulma dönemindeki ilgilerini, sanata bakışını, bunları nasıl bir dille ifade ettiğini göstermesi yönüyle de değerlidir.

¹ Gençliğinde, Sait Faik Abasıyanık ve Sabahattin Ali hakkında yaptığı incelemeleri kitaplaştıran Mustafa Kutlu, aynı yıllarda, önemli bulduğu Orhan Kemal ve Ömer Seyfettin üzerine de kitap boyutunda çalıştığını, arkadaşı Ezel Erverdi'nin bunları yayımlamak istemesine rağmen vermeyip imha ettiğini söyler (Önal, 2025:263).

² Mustafa Kutlu'nun yeniden yayımlamadığını söylediği, *Hareket* Yayınları'ndan çıkan ilk kitaplarının *Dergâh* Yayınları'ndan çıkmış nüshaları görülmektedir. Bu konu hakkında Ezel Erverdi'nin *Dergâh* Yayınları'nın hikâyesini anlattığı *Sabah Beklemeden* kitabında bilgi vardır: *Hareket* dergisi çevresindeki isimler 1972-1973'te Ankara, Erzurum, İstanbul'da *Dergâh* kitabevlerini açarlar. Sonra *Dergâh* Kitapçılık daha sonra *Dergâh* Yayınları (Şubat 1977) kurulur. *Dergâh* Yayınları ismi 1975'ten itibaren kullanılmıştır. Erverdi, “*Dergâh* Yayınları'na dönüşürken bazı kitapların kapakları ve ön sayfeleri değiştirildi” der. Mustafa Kutlu'nun *Sait Faik'in Hikâye Dünyası*, *Sabahattin Ali*, *Ortadaki Adam*, *Gönül İşi* adlı kitapları da kapağı değişen kitaplar arsında sayılır (Erverdi, 2022: 21-51, 75-76). Mustafa Kutlu, kitapların tekrar basılmadığını mevcut olanlarının kapaklarının değiştirildiği bilgisini verdi (21 Eylül 2025 tarihli telefon konuşması).

1. DERGÂH ÖNCESİNDEKİ DERGİLERDE DENEME VE ELEŞTİRİ YAZILARI

Mustafa Kutlu yazılarında A. Hacıyakupoğlu, Elif Hacıyakupoğlu, Selim Yağmur isimlerini de kullanmıştır.³

Aşağıdaki yazı listesinde, yazar adlarını kısaltmayla verdik. (A.H): A. Hacıyakupoğlu, (E.H): Elif Hacıyakupoğlu, (M.K): Mustafa Kutlu, (S.Y): Selim Yağmur. Yazının türünü (deneme, eleştiri) ve birkaç kelimeyle konusunu yazı künyelerinin sonunda parantez içerisinde göstermenin faydalı olacağını düşündük.

1969: (A.H), *Adımlar*, Hareket, S.45, s.15, Eylül 1969 (Deneme; sanat). (A.H), *Adımlar II*, Hareket, S.46, s.15, Ekim 1969 (Deneme; sanat). (A.H), *Adımlar III*, Hareket, S.47, ss.10-11, Kasım 1969 (Deneme; sanat). (A.H), *Adımlar IV*, Hareket, S.48, s.23, Aralık 1969. (Deneme; sanat, Anadolu).

1970: (A.H), *Adımlar*, Adımlar, S.1, ss.3-4, Şubat 1970 (Deneme; sanat, Anadolu). (A.H), *Peki Ama Anadolu İnsanı Anlatmak Ne Demektir?*, Adımlar, S.3, ss.3-4, Nisan 1970 (Deneme; sanat, Anadolu). (M.K), *Adımlar*, Adımlar, S.3, ss.5-6, Nisan 1970 (Deneme, Anadolu). (A.H), *Dava Takipçileri*, Adımlar, S.5, ss.4-5, Haziran 1970 (Deneme; dava ve ahlâk). (A.H), *Edebiyatımız ve Adımlar*, Adımlar, S.6, ss.8-9, Temmuz 1970. (Deneme; edebiyat). (A.H), *Şiirimiz ve Adımlar*, Adımlar, S.7, s.3, Ağustos 1970 (Deneme; şiir). (A.H), *Eleştiri Üzerine*, Adımlar, S.8, ss.4-5, Eylül 1970. (Deneme; eleştiri). (A.H) *Sanat ve Gerçek*, Adımlar, S.9, ss.5-6, Ekim 1970 (Deneme; sanat. Hareket'te yayımlanan “*Adımlar I*, Eylül 1969; *Adımlar II*, Ekim 1969” yazılarının tekrarı). (A.H), *Adımlarımız*, Adımlar, S.10, s.4, Kasım 1970 (Deneme; sanat. Hareket'te yayımlanan “*Adımlar III*, Kasım 1969” yazısının tekrarı).

1971: (A.H), *Halka Doğru Giden Kim?*, Adımlar, S.13-14, ss.3-6, Şubat Mart 1971 (Deneme; edebiyat). (A.H), *Anlamsızlık Üzerine*, Adımlar, S.15, ss.5-6, Nisan 1971 (Deneme; edebiyat). (A.H), *Kapıları Açmak*, Hareket, S.67, ss.4-9, Temmuz 1971 (Eleştiri; sanat, şiir, hikâye, roman). (E.H), *Malazgirt Destanı*, Hareket, S.68, ss.28-29, Ağustos 1971. (Eleştiri; Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu; *Malazgirt Destanı*). (M.K), *Spagetti Dostlukları*, Hareket, S.69, ss.5-12, Eylül 1971 (Deneme; dostluk). (A.H), *Adımlar*, Adımlar, S.19-20, ss.3-6, Ağustos Eylül 1971 (Deneme; sanat). (E.H), *Kitaplar*, Hareket, S.69, ss.31-33, Eylül 1971. (Eleştiri: Yavuz Bülent Bakiler; *Duvak. Âşık Hüdaî; Gönül Diyarından Deyişler*. Halil Soyuer; *Kör Kuyu*; A.Duran Ayyıldız; *Evrinde Yıldız Kayaları* şiir). (A.H), *Pastırma Yazının Tipleri*, Hareket, S.71, ss.22-33, Kasım 1971 (Eleştiri: Selim İleri; *Pastırma Yazı*).

1972: (A.H), *Ak Topraklar İçin*, Hareket, S.73, ss.62-66, Ocak 1972 (Eleştiri: Emine Işın; *Ak Topraklar*). (M.K), *Kilit*, S.73, Hareket, ss.66-71, Ocak 1972 (Eleştiri: Necati Sepetçioğlu; *Kilit*). (M.K), “Sabahattin Ali’de Anadolu”, Adımlar, S.24, ss.3-8, Mart 1972 (Eleştiri: Sabahattin Ali). (A.H), *Toplumcu Edebiyatın Tipleri Üzerine Bir Genelleme*, Hareket, S.77, ss.53-57, Mayıs 1972 (Eleştiri; roman). (A.H), *Edebiyatı Halklaştırmak*, Hareket, S.78, ss.2-5, Haziran 1972. (Deneme). (A.H), *Ömer Seyfettin “Diyet” ve Bir Tip Araştırması*, Hareket, S.80, s.55-59, Ağustos 1972. (Eleştiri: Ömer Seyfettin). (S.Y), *Suyun Gözü*, Hareket, S.80, s.65 Ağustos 1972 (Deneme: Yerlilik). (A.H), *Dil Meselesi*, Hareket, S.81, ss.2-10, Eylül 1972 (Deneme: Dil). (S.Y), *Suyu Gözesinden İçmek*, Hareket, S.82, ss.17-23, Ekim 1972 (Eleştiri: Batı, Marksizm, Roman, Şiir). (A.H), *Hangi Batı Derken*, Hareket, S.82, ss.65-66, Ekim 1972. (Eleştiri: Attila İlhan; *Hangi Batı*). (S.Y), *50. Yıla Doğru*, Hareket, S.83, s.27, Kasım 1972 (Deneme). (A.H), *Osmanlı Deyince*, Hareket, S.83, s.51 Kasım 1972 (Deneme). (S.Y), *Dönemeç*, Hareket, S.84, s.14, Aralık 1972 (Deneme; Edebiyat). (M.K), *Fatma Bacı'nın Tipleri*, Hareket, S.84, ss.37-41, Aralık 1972 (Eleştiri: Halit Refik; Fatma Bacı).

1973: (S.Y), *Su Testisi Su Yolunda*, Hareket, S.85-86, s.8 Ocak-Şubat 1973 (Deneme). (A.H), *Welcome to Turkey*, Hareket, S.85-86, s.54, Ocak-Şubat 1973 (Deneme). (S.Y), *Yılan Hikâyesi*, Hareket, S.87, s.54 Mart 1973 (Deneme; edebiyat, toplum). (S.Y), *Dergilerimiz*, Hareket, S.88, ss.46-50 Nisan 1973. (Eleştiri: dergiler). (S.Y), *Dergilerle Gelen/Yıldız'ın Parladığı Anlar*,

³ “Hacıyakupoğulları” Kutlu'nun ailesinin lakabıdır (Kutlu, 2022:75). Kutlu, 20 Aralık 2024 tarihli telefon konuşmamızda “A” kısaltmasının “Âkif” olduğu bilgisini verdi.

Hareket, S.88, ss.52-56, Mayıs 1973 (Eleştiri: Füzûzan, Leyla Erbil, Selim İleri). (S.Y), *Dergilerle Gelen/ "Kese Kâğıdı Bile Olmayanlar"dan Biri*, Hareket, S.90, ss.51-54, Haziran 1973 (Eleştiri: Kemal Tahir). (A.H), *Görüşler: Festival veya Müslüman Mahallesiinde Salyangoz Satmak*, Hareket, S.92, ss.43-44, Ağustos 1973 (Deneme). (S.Y), *Hoş Geldin Doğu Batı Sentezi*, Hareket, S.94, s.42, Ekim 1973 (Deneme). (A.H), *50 Yılda Şiir Hikâye-Roman*, Hareket, S.95, ss.61-72, Kasım 1973 (Eleştiri). (S.Y), *Yeniden "Vurun Kahpeye"*, Hareket, S.95, ss.77-80, Kasım 1973 (Eleştiri: Halit Refiğ; *Vurun Kahpeye*). (S.Y), *Gavur Kayırcılar*, Hareket, S.96, ss.54-56, Aralık 1973 (Eleştiri: Metin Önal Mengüşoğlu *Gavur Kayırcılar*).

1974: (S.Y), *Dergilerle Gelen*, S.97, ss.77-79, Ocak 1974 (Eleştiri: Dergiler, Kemal Tahir). (A.H), *Enstitücüler ve Köy Romanı*, Hareket, S.98, s.9, Şubat 1974. (Eleştiri). (S.Y), *"İmparator"un Esrarı*, Hareket, S.98, ss.61-63, Şubat 1974 (Eleştiri: Erol Toy; *İmparator*). (S.Y), *Yolun Ortasındaki Hikâyeci*, Hareket, S.99, ss.62-63, Mart 1974 (Eleştiri: Necati Güngör; *Yolun Başı*). (S.Y), *Bölüşmek*, Hareket, S.101, ss.45-47, Mayıs 1974. (Eleştiri: Sevinç Çokum; *Bölüşmek*). (S.Y), *"Bu Ülke" ve Cemil Meriç?*, Hareket, S.102, ss.45-47, Haziran 1974 (Eleştiri: Cemil Meriç; *Bu Ülke*). (S.Y), *Müstehcen-İşkence Edebiyatı ve Goygoycular*, Hareket, S.104-105, ss.51-55, Ağustos-Eylül 1974 (Eleştiri: Erol Toy; *Kördüğüm*. Çetin Altan; *Bir Avuç Gökyüzü*).

1975: (S.Y), *Mesihpaşa İmamı, Ortadoğu'da Savaş*, Hareket, S.109-110, ss.61-63, Ocak-Şubat 1975. (Eleştiri: Samiha Ayverdi; *Mesihpaşa İmamı*. Vedii Evsal; *Ortadoğu'da Savaş*). (M.K), *Emine Işın'su'nun "Küçük Dünya"sı*, Hareket, S.111, ss.61-63, Mart 1975. (Eleştiri: Emine Işın'su; *Küçük Dünya*).

1976: (M.K), *Suya Hasret*, Hareket, S.112, ss.100-102, Ocak-Şubat-Mart, 1976. (Deneme: Nurettin Topçu). (M.K), *Nurettin Topçu İçin Bir Biyografi Denemesi*, Hareket, S.112, s.110-120, Ocak-Şubat-Mart 1976 (Eleştiri: Nurettin Topçu).

1977: (M.K), *Ahmet Mithat Efendilik Yahut "Makine" Üzerine Söylenmeyenler*, Hisar, S.162, ss.79, Haziran 1977. (Eleştiri: Sevinç Çokum; *Makine*). (M.K), *"Bu Atlı Geçide Gider" Romanı Nereye?*, Hisar, S.166, ss.14-15, Ekim 1977. (Eleştiri: Mustafa Necati Sepetçioğlu; *Bu Atlı Geçide Gider*).

1978: (M.K), *Niçin "Çarpılmışlar?"*, Hisar, S.171, ss.16-17, Mart 1978 (Eleştiri: Rasim Özdenören; *Çarpılmışlar*). (M.K), *Çağımızın Aşıkları*, Hisar, S.172, ss.17-19, Nisan 1978 (Eleştiri: Mehmet Niyazi Özdemir; *Çağımızın Aşıkları*). (M.K), *Tanpınar'ın Yalan Dünyası, Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, Hisar, S.175, ss.11-14, Temmuz 1978 (Eleştiri: Ahmet Hamdi Tanpınar; *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*).

1979: (M.K), *Üç Mesele: Teknik, Medeniyet, Yabancılaşma*, Hareket, S.2, ss.54-57, Nisan 1979 (Eleştiri: İsmet Özel: *Üç Mesele*). (M.K), *Bağrı Yanık Ömer ile Güzel Zeynep*, Hareket, S.2, ss.58-59, Nisan 1979 (Eleştiri: Yücel Çakmaklı; *Bağrı Yanık Ömer ile Güzel Zeynep*). (M.K), *Yerli Roman, Çağdaş Nasihatnameler ve "Çiçekler Büyür"*, Hareket, S.3, ss.47-50, Mayıs 1979 (Eleştiri: Emine Işın'su; *Çiçekler Büyür*). (M.K), *İsimsiz Kalabalık*, Hareket, S.5, ss.11-14, Temmuz 1979 (Deneme: Şehir, Köy). (M.K), *Yerli Yabancı Roman ve Bizim Diyar*, Hareket, S.5, ss.41-44, Temmuz 1979 (Eleştiri: Sevinç Çokum: *Bizim Diyar*). (S.Y), *Hayatım Roman*, Hareket, S.5, ss.45-46, Temmuz 1979. (Eleştiri: Naci Çelik; *Hayatım Roman*). (M.K), *"Çerağ" Üzerine*, Hareket, S.8, ss.42-44, Ekim 1979 (Eleştiri: Cumali Ünal'dı Hasannebioğlu; *Çerağ*). (S.Y), *Korsan Çıkmazı*, Hareket, S.8, ss.45-46, Ekim 1979 (Deneme). (M.K), *Gül Yetiştiren Adam*, Hareket, S.9-10, ss.53-54, Kasım-Aralık 1979 (Eleştiri: Rasim Özdenören; *Gül Yetiştiren Adam*). (S.Y), *Çağrı*, Hareket, S.9-10, s.55, Kasım-Aralık 1979. (Eleştiri: Mustafa Akad, *Çağrı*).

1980: (M.K), *Söyle Ey Titiz Şair*, Hareket, S.13, ss.45-47, Mart 1980 (Eleştiri: İsmet Özel; *Şiir Okuma Kılavuzu*).

1981: (M.K), *"Dönemeçte" Üzerine*, Hareket, S.23, ss.60-65, Mart 1981 (Eleştiri: Tarık Buğra: *Dönemeçte*).

Mustafa Kutlu'nun tespit edilebilen yazılarının yer aldığı bu liste hakkında ilk bakışta şunlar söylenebilir:

A. Hacıyakupoğlu adıyla 28, Elif Hacıyakupoğlu adıyla 2, Selim Yağmur adıyla 22 ve Mustafa Kutlu adıyla 22 yazı yayımlanmıştır. *Sabahattin Ali* kitabından alıntı yapılarak yayımlanan ancak Mustafa Kutlu'nun adının verilmediği bir yazı 22 yazıya dahil edilmiştir. Toplam 74 yazı

vardır. *Hareket*'te, yazar ismi verilmeyen kimi yazıları Mustafa Kutlu'nun yazmış olması da muhtemeldir.

Hareket'te ilk hikâyesini Mayıs 1968'de, hikâye dışındaki ilk yazısını ise Eylül 1969'da yayımlayan Kutlu, deneme ve eleştiri yazılarında ilk yıllarda (1969-1972) genellikle A. Hacıyakupoğlu adını kullanır. A. Hacıyakupoğlu, Şubat 1974'ten sonra görülmez. 1972'de dört yazıda kullandığı Selim Yağmur adı ise 1973-1974'te daha çok tercih edilir. (Selim Yağmur, 1990'larda *Dergâh*'ta da görülür. Selim Yağmur adıyla kitaplar hazırlar.) Mustafa Kutlu ismi deneme-eleştiri yazılarında 1975'ten sonra ağırlık kazanır. Elif Hacıyakupoğlu ise 1971'de iki yazıda kullanılmıştır. Yazarın, bir dergide aynı sayıda farklı isimlerle birden çok yazı yazdığı da görülür. Yani; Mustafa Kutlu dergilerdeki deneme ve eleştiri türündeki yazılarda önceleri daha çok A. Hacıyakupoğlu, ardından Selim Yağmur adını kullanır. Bu adları kullandığı dönemlerde bazen kullanılan Mustafa Kutlu adı ise 1975'ten sonra öne çıkar.

Mustafa Kutlu, *Dergâh*'tan önce söz konusu yıllarda deneme ve eleştiri yazıları yanında (başka bir listede verilecek olan) 26 şiir yayımlar. Şiirler Mustafa Kutlu adıyla yayımlanır. Aynı dönemde dergilerde hikâyeleri çıkar. Kutlu'nun listede yer alan son deneme/eleştiri yazısının çıktığı tarih olan Mart 1981'e kadar 63 hikâyesi yayımlanır. Deneme-eleştiri yazılarını bahsedilen farklı isimlerle de yayımlayan Kutlu, hikâye ve şiirlerinde ise gerçek ismini kullanır.

Listedeki yazılardan sanat edebiyat başta olmak üzere farklı konulardan bahseden yazıları “deneme” olarak niteledik. Doğrudan bir yazar, kitap, dergi, bir dönemim edebiyatı, filmler vb. hakkındaki yazıları ise “eleştiri” yazıları grubuna aldık. Bu yazılara daha yakından bakalım.

1.1. Deneme Yazıları

Mustafa Kutlu'nun hikâye haricinde çıkan yazıları Eylül 1969'da deneme türüyle (“*Adımlar*”) başlar ve yaklaşık iki yıl böyle devam eder. Temmuz 1971'de eleştiriye daha yakın bir yazının (“*Kapıları Açmak*”) ardından Ağustos 1971'de kısa eleştiri yazısı (“*Malazgirt Destanı*”) yayımlanır. Yazar, daha sonra deneme yazıları yayımlamaya devam eder, ancak bu yazıların hacmi küçülür. Eleştiri yazıları ise öne çıkmaya başlar. Kutlu'nun denemelerinin konuları “sanat, edebiyat, sanatın/edebiyatın mahiyeti, sanat/edebiyat halk ilişkisi, edebiyat ve Anadolu” ile “ahlâk, eleştiri, yerlilik, dil vb.” hakkındadır. Denemelerden “başyazı” olarak çıkanlar da vardır.

Listeye bakınca görüleceği gibi yayımlanan ilk dört denemenin adı “*Adımlar*”dır. İlk hikâyelerini yayımlamaya başlayalı yaklaşık bir buçuk yıl olan 22 yaşındaki genç hikâyeci, bu yazılarda sanatın/edebiyatın mahiyeti üzerine düşünmektedir. *Hareket*'te çıkan “*Adımlar*” yazılarından ilk üçü *Hareket* çevresinin çıkardığı *Adımlar* dergisinde bir yıl sonra tekrar yayımlanır. *Hareket*'teki ilk “*Adımlar*”ın (Eylül 1969) konusu “sanat ve gerçek ilişkisi, Anadolu'ya yönelecek sanat”tır. Bu yazı *Adımlar* dergisinde “*Sanat ve Gerçek*” adıyla çıkar (Ekim 1970). “Nietzsche san'at üzerine ‘Gerçeğin insanı boğmasını önliyen bir tabiat lütfudur.’ diyor. Bu gerçekten kaçma, ona yabancılaşma, onu sevmeme diye yorumlanmamalı.” cümleleriyle başlayan bir sayfalık yazıda sanat ve gerçek ilişkisi değerlendirilir. Cumhuriyet'ten sonra Anadolu'ya yönelişin ve köy edebiyatı akımlarının iyi sonuç vermediği söylenir. Yazı, henüz kendisi de genç bir sanatçı olan Kutlu'nun “genç sanatçı”ya seslenişiyse biter: “Genç san'atçı: Doğduğun büyüdüğün yerin çilesini çek. Yazdığın, adına konuştuğun, meselesini mesele addettiğin, ızdırabına ızdırabım dediğin kişileri duy. Onlarla yaşa. Adını değil eserini düşün. ...Hiç kimsenin anlayışını mutlak kabul etme. Unutma ki sanatçıyı en iyi değerlendiren çağlardır”. “*Adımlar II*”, “gerçekçi olalım” sözüne yönelir. Gerçeği gören Anadolu insanı sesini yükseltecektir. “İçimiz demir gibi acılarla kıvrılırken, gerçeğin her tablosu yüreğimize mih gibi çakılırken, heyecan duymamanın bir şeyler yapmamanın, çırpınmamanın imkânı var mı? Bu heyecan ve bu baskı bize en ölümsüz eserimizi verdirecektir. Yazılarımız, resimlerimiz, şiirlerimiz şahsiyetsiz ve silik olmayacak. Acıya, sevgiye, mesuliyete yönelen eser ‘BENİ GÖR’ ‘BENİ DUY’ diye bas bas bağırarak.” Birinci adım olan bu heyecanın duyulmasının ardından “milletimizin, ülkümüzün, insan oluşumuzun şanına layık kişiler ve eserler çıkacaktır”, der. Bu mücadeleye katılanların “İstiklal Savaşı'ndaki Mehmetçik kadar yüce, Tanrı'ya yönelen Yunus kadar ulvi” olduğunu vurgular. “*Adımlar III*”, “insan olduğunu aklında mih gibi tutan kişinin, düşünen, gerçekleri gören” insanın mesuliyeti duymasını, harekete geçmesini, Anadolu'nun silkinip ayağa kalkması”nı dile getirir. “*Adımlar IV*”, 1940-1950'den sonra küçülerek ufacak kalan sanat dünyasının çıkmazda dolaştığı tespitiyle başlar. Aydın-halk ilişkileri kopmuştur.

Bu yüzden “Memleketin kaderini er geç değiştirecek olan Anadolu genç nesli, sanat hareketlerine yön vermek istiyorsa ilk kez Anadolu insanından başlamalıdır.”

Mustafa Kutlu’nun sonraki on bir denemesi *Adımlar*’da çıkar. Derginin adını taşıyan birinci sayıdaki “*Adımlar*” derginin çıkış yazısı gibidir: “Yeni nesil ne getirecek?” sorusuyla başlayan yazıda, 1940-1950 arasında üniversite gençliğinin en verimli çağını yaşadığı, “sanata yatkınlık, bir araya gelebilme, az kişi ile çok iş yapabilme”nin o devrin özelliği olduğu söylenir. Daha sonra II. Yeni, gerçeküstü, anlamsızlık modası ile sanat dünyası çıkmaza girmiştir. Anadolu gerçeğine yönelenler Anadolu’ya inememişlerdir. Yeni kuşak ise ister kamplar halinde sağ-sol diye isterse bütün halinde kabul edilsin birbirlerini yemeye bilenmektedir. Yeni nesil sanat eseri vermekten ziyade eylemci yetiştirme yolundadır. İlahi lütuftan bir nebze alanlardan beklenen, kafalara ışık tutacak, sevgi ve merhamet dolduracak eserler vermeleridir. Belki de Yunusça kişiler çıkıp Anadolu’yu dolaşacaktır. Sonraki iki yazı (Ekim 1970 ve Kasım 1970) *Hareket*’teki ilk üç “*Adımlar*”ın tekrar yayımıdır. Ağustos - Eylül 1971 tarihli “*Adımlar*” yazısında ise sanat eserinin tek oluşundan, Tanzimat’tan sonra sanatçılarımızın Batı’yı taklit ettiğinden, nesillerin kendi değerlerine yabancılaştığından, yeni neslin önce kim olduğunu anlayarak işe başlayacağından, kim olduğunu anlamak için bin yıllık tarih ve kültür birikiminden haberdar olması gerektiğinden, fikir dünyası gibi sanat dünyasının da ancak kendine özgüye kavuştuğunda başarılı olacağından söz edilir.

Diğer yazılar *Adımlar* dergisinin yapacaklarını anlatır (“*Edebiyatımız ve Adımlar*”, “*Şiirimiz ve Adımlar*”). Bir yazıda “edebiyat eleştirisi”, bir yazıda “edebiyat – halk” ilişkisi üzerinde durulur. Emin Özdemir’in Mart 1970’te *Varlık*’ta çıktığı ve *Adımlar*’ı eleştirdiği söylenen yazısına Nisan 1970’te “*Peki Ama Anadolu İnsanı Anlatmak Ne Demektir?*” yazısında cevap verilir. Yazıya göre Özdemir, *Adımlar*’ın “iki üç sayı sonra soluğu tükenecek, sessizce yitip gidecek” dergilerden biri olacağını söyler. Kutlu (A. Hacıyakupoğlu), *Adımlar*’ın ne yapacağını, Anadolu’yu nasıl anlatacağını açıklar: *Adımlar* Anadolu’nun dergisidir. *Adımlar*’da Anadolu’nun ümmî ozanları seslenecektir. Anadolu bu dergide kendi sesini köy köy, hane hane heceleyecektir... Anadolu insanını anlatmak demek Anadolu’da yaşamak demektir.

Bu ilk denemelerde sanat, sanatçının sorumluluğu, sanat ile Anadolu’ya hizmet konuları öne çıkar. Sonrakiler sanat eseri, dil, eleştiri, yerlilik gibi konular üzerinedir. Bu yazıların bir kısmı oldukça kısadır. *Hareket*’te “başyazı” olarak çıkan “*Dil Meselesi*” uzun/kapsamlı yazılardan biridir: Dillerin oraya çıkış teorilerinden, Türkçenin tarihi süreçlerinden, bu süreçlerde dile giren kelimelerden, edebiyat dilinden, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e edebiyatçıların/aydınların dile bakışlarından ve Türk Dil Kurumunun “bin yıllık düşünce sistemimizi ve dünya görüşümüzü bırakıp onun yerine Batıcı pozitif düşünceyi yerleştirmek, bunun için dili değiştirmek istemesinden” söz edilir. “Dil bir milletin dünya görüşünün, değerlerinin, ruhunun, varlığının taşıyıcısıdır”; “milliyetçi cephe dilini namusu telakki ediyorsa eserlerini tez elden vermelidir.”

Mustafa Kutlu’nun denemeleri daha çok sanat ve edebiyat konusundadır. Az da olsa başka konularda da denemeleri vardır: “*Spagetti Dostlukları*” başlıklı uzun denemeye “Her şey bir insanı sevmekle başlar” sözü epigraf yapılmıştır. Yazının konusu günün dostluklarıdır. Okul yıllarından, iş hayatından, edebi metinlerden dostluk örnekleri verilir. Şehirlerde insanları yalnız bırakan günün arkadaşlıkları “spagetti dostlukları”dır.

Nisan 1970 tarihli “*Adımlar*” ve “*Anlamsızlık Üzerine*” gibi bazı denemelerde “hikâye” havası oldukça belirgindir. İlk metinde, Anadolu köylerinin boşalması, köylülerin büyükşehirleri doldurmaları hikâye edilir. “*Anlamsızlık Üzerine*” başlıklı yazıda ise önce birkaç cümleyle memlekettten insan manzaraları (bir köylü, asker, mahkûm, köy öğretmeni, memur...) verilir. Umutsuzluk, karmaşa ortamı anlatılır. Yapılanlar körebe oynamaya benzetilir. “Bir Nuh tufanı mı lazım”, diye sorulur. “Oturup ne yazmalı, insanlara ne anlatmalı. Ya kendi kendimizi ya karşılıklı birbirimizi aldatıp duruyoruz...” denir.

Nurettin Topçu’nun vefatından sonra hazırlanan özel sayıda (Ocak-Şubat-Mart 1976) çıkan “*Suya Hasret*” başlıklı deneme, “su” ve “Nurettin Topçu” üzerinden yazılmış oldukça içli, şiir tadında bir yazıdır. “*Suya Hasret*”in, Kutlu’nun dilinin vardıgı olgunluğu gösteren ilk metinlerden biri olduğu söylenebilir. Nitekim Kutlu’nun *Dergâh*’tan önceki metinlerinden kitaplarına aldığı iki yazıdan biri olacak “*Suya Hasret*”, *Selam Olsun* (Kutlu, 2021) kitabına girer.

1.2. Eleştiri Yazıları

Mustafa Kutlu'nun söz konusu dönemde kaleme aldığı eleştiri yazılarını ikiye ayırabiliriz. Birincisi belirli bir konu hakkında yazılan, belirli bir dönemi, bir sanat/edebiyat anlayışını değerlendiren yazılar. İkincisi ise bir/birkaç eser üzerine yazılan yazılar. Birinci tür yazılarda kapsam geniş olduğu için daha çok sanatçı, eser hakkında değerlendirme yazıya dahil olmaktadır. Bu nedenle ilk tür yazılara “genel eleştiriler”, ikinci tür yazılara ise “eser eleştirileri” diyebiliriz.

1.2.a. Genel Eleştiriler

“*Kapıları Açmak*” mevcut sanat, edebiyat ortamını değerlendiren bir yazıdır. Son yıllardaki memleket havasındaki sosyal hareketliliğin getirdiği hengâme içinde sanat olaylarının eridiği, hükmüyle başlar. Dergiler ve şiir, hikâye, roman, tiyatro, sinema, resim üzerinden sanat ortamı değerlendirilir; millî bir sanatın kurulması umut edilir. Özetle şunlar söylenir:

“Dergilerdeki genç yazarlar arasında tek tek veya kuvvetli çıkışlar yok. ‘Halk için ve halka rağmen’ önyargısıyla verilen eserler halka bilinç taşımadı, militan yetiştirdi. Sanatkârın gerçekçi olabilmesi ancak kendi gerçeklerine eğilmesiyle kabildir... Gerçekçilik ilkin kendi tarihine bakışta görülür ve belirlenir. Daha sonra insanına ve meselelerine bakıştadır. Bizde sağcı veya solcu olsun aydınların çoğu hayat tarzları ve düşünceleri itibarıyla Batıcıdır. Halkla ilişki kurmak, halktan biri olmak lazım. Fazıl Hüsnü son şiirlerinden birinde Yunus’un sesinden ustaca yararlanmıştı. Necip Fazıl şiiri bırakmışa benzerken sol, Nazım Hikmet’in ardından bir çırak çıkaramadı. Sezai Karakoç özü şekilde eritmesi ile bir zümreye hitap etmekten ileri gidemedi. Gelenekten faydalanmak isteyenler arasında en tutarlı görünen Atilla İlhan’ın hangi çizgide duracağı belli değil. Bugünkü şiirimiz, bin bir anarşinin içinde, kendini geniş okuyucu kütlelerine kabul ettirmekten uzak, ufak tefek zümrelerin malıdır.... Sait Faik’le başlatılabilecek vakaya önem vermeyen psikolojik ve modern hikâye bunalım edebiyatı silahşorlarınca iğdiş edilince bu alan ayağa düştü. Seneler ötesinden parlayan Sabahattin Ali, bugüne kalan ve millî hikâyeciliğimizde ilk basamak olmaya devam ediyor. Sanat ve edebiyat çalışmalarının ağırlığı roman kesiminde görülüyor. Tarihe eğilen ilk romancımız Kemal Tahir, bütün karalamalara rağmen ‘Devlet Ana’ romanıyla bir kapıyı açmıştı. ‘Küçük Ağa’ ile büyük umutlar veren Tarık Buğra, aynı güçte ikinci bir eser veremedi. Bugün millî bir roman yazma cehdini yalnız Kemal Tahir’de görüyoruz. Sinema, bütün bozuk yanlarına rağmen halkla sıkı ilişkisinden dolayı umut vericidir. Sinema, Metin Erksan ve Halit Refiğ gibi ne yapmak istediğini bilen iki ustaya sahiptir. Bu iki sanatçının millî bir sinema kuracağına inanıyoruz. Tiyatroda geleneksel karagöz ve ortaoyunu, aktüalitesini muhafaza etmektedir. Resimde Turgut Zaim hariç sanatçılar batıya kürek çekmekte. Yakın bir gelecekte bütün sanat kollarında millî eserlerle batıcı eserlerin çarpışmasını – bu sefer en şuurulu şekilde- göreceğiz.”

“*Toplumcu Edebiyatın Tipleri Üzerine Bir Genelleme*”de, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk romanındaki tiplerin genel bir değerlendirmesi yapılır. 1945 sonrası sol çevrelerin inhisarına girmeye başlayan edebiyatımızda toplumsal-gerçekçilik yolunda büyük adımlar atılmasıyla ortaya çıkan tiplerden söz edilir. Küçük adam tipi, grevci militan işçi tipi yorumlanır. Sonuç olarak “Bu genellenmenin istisnaları hariç tutulursa toplumcu edebiyatımız eser sayısının bolluğuna rağmen, sanatçının toplumun gidişatına getireceği olumlu çıkış yapabilecek tiplerden yoksundur” hükmü verilir.

Roman, şiir, tiyatro, sinema, müzik etrafındaki benzer değerlendirmeler “*Suyu Gözesinden İçmek*”te de yapılır. Bu tür genel değerlendirme yazıları sanki Cumhuriyet’in 50. yılında yayımlanan “*50 Yılda Şiir Hikâye Roman*” başlıklı çok daha kapsamlı yazıyı hazırlamıştır. Edebiyatı etkileyen siyasi, sosyal ortamı da değerlendiren, sanatçılar ve edebiyat anlayışları etrafında bol örnekler içeren bu yazı Mustafa Kutlu’nun modern Türk edebiyatına olan hâkimiyetini gösterir. Yazının sonunda, 1973 seçimlerinin edebiyatçılarımıza en azından şunu anlatması istenir: “Türk insanı için yazmaya çalışanların bütün bildiklerini bir yana sıyrıp işe yeniden ve bütün önyargılardan kurtulmuş olarak başlamaları gerekir.”

Adımlar’da çıkan “*Sabahattin Ali’de Anadolu*” başlıklı yazı, bir yazarı konu alan genel değerlendirme yazısıdır. Mustafa Kutlu’nun Mart 1972’de çıkan *Sabahattin Ali* kitabından alınmıştır. Kitabın “Anadolu” bölümü olan yazı, Sabahattin Ali’nin eserlerinde Anadolu’nun nasıl işlendiğini örnekleriyle gösterir. “*Nurettin Topçu İçin Biyografi Denemesi*” de bir isim hakkında genel bir yazıdır. Başlığında her ne kadar “denemesi” dense de yazı, Kutlu’nun fikirlerinden

beslendiği Nurettin Topçu için ölümünün ardından çıkarılan özel sayıda (Ocak-Şubat-Mart 1976) yer alan öz bir biyografidir. Kutlu, yazıya samimi bir “deneme” tadı da katmıştır.

1.2.b. Eser Eleştirileri

Hareket dergisinde kimi kitaplar hakkında tanıtma, değerlendirme yazıları yayımlanır. Yazılar daha çok yeni yayınlar hakkındadır. Bu yazılara önceleri “Kitap”, “Kitaplar” üst başlığı altında genellikle derginin son sayfalarında yer verilir. Yeni bir yayın dönemine girilen Mart 1979’da ise dergide ayın “Fikir Sanat Yayın Hareketleri”ni değerlendiren bir bölüm açılır. Mustafa Kutlu roman, hikâye, şiir ve düşünce kitapları üzerine yazar.

1.2.b.1. Roman

Mustafa Kutlu, Emine Işınsu’nun üç (*Ak Topraklar*, *Küçük Dünya*, *Çiçekler Büyür*), Necati Sepetçioğlu (*Kilit*, *Bu Atlı Geçide Gider*) ve Erol Toy’un iki (*İmparator*, *Kördüğüm*), Çetin Altan (*Bir Avuç Gökyüzü*), Sevinç Çokum (*Bizim Diyar*), Samiha Ayverdi (*Mesihpaşa İmamı*), Niyazi Özdemir (*Çağımızın Aşıkları*), Ahmet Hamdi Tanpınar (*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*), Rasim Özdenören (*Gül Yetiştiren Adam*) ve Tarık Buğra’nın (*Dönemeçte*) birer romanı hakkında yazar.

Kutlu, *Ak Topraklar* için yazdığı değerlendirmenin girişinde kendi çocukluğundaki okuma deneyimine dair önemli bilgiler verir. *Devlet Ana* ve *Küçük Ağa*’yı milli tarihe ve değerlere dönen önemli romanlar olarak niteler. *Ak Topraklar*’ı da bu çığırın öncüsü gibi görür. Eser, Malazgirt Zaferi’nin 900. yıl dönümü nedeniyle bir anlamda talep üzerine yazıldığı için “aceleye gelmiş” gibidir. Romanın dilinde ve kuruluşunda Dede Korkut’tan faydalanılması değerlendirilir. Alpaslan’ın doğumuna destansı hava verilmesini doğru bulmaz. Roman, tenkide açık yönlerine rağmen bir çığırın açılmasına hizmet ettiği için yazarı kutlanır. Kutlu, Emine Işınsu’nun *Küçük Dünyam* adlı eserini kadının dünyasını anlatan başarılı, sıcak bir roman olarak değerlendirir. Işınsu’nun bu romandaki yolda yürümediğine hayıflanır. *Çiçekler Büyür* hakkında yazdığı eleştiri yazısında ise önce yerli roman konusunu tartışır. Kutlu’ya göre Işınsu, romanın asıl teması olan aşkın ikinci kişisi Mehmet Ali’yi yeterince işlemediği için eser dört dörtlük olamamıştır. Kimi konulara fazla yer ayrılması romana bir nasihatname havası da vermiştir. Kutlu, kitabın görsel düzeni için de bir şeyler söyler: Kabiliyetli bir ressamın (Coşkun Karakaya) ürünü olan güzelim kapak kompozisyonu baskıdaki özensizlikle harcanmıştır. Kitabın iç baskısı da kötüdür.

Kilit, Malazgirt Zaferi’nin yıldönümünün sorumluluğunu yüklenen kitaplardan biridir. Kutlu, romandaki simetriye dikkat çeker. Olayları, kişileri değerlendirir. Şamanlığın o günkü topluma tesirinin eserdeki derecede olup olmadığı sorgular. Sepetçioğlu, Türk romanına açtığı yeni ufuktan dolayı kutlanır. Mustafa Kutlu, Sepetçioğlu hakkında yazdığı ikinci yazıda yazarın 26 cilt ile Türk tarihini romanlaştırma planını, “tarihi romanlaştırmak” düşüncesinin roman türü açısından bir açmaz olduğunu söyler. Düşüncesini *Atlı Geçide Gider* üzerinden örnekler.

Mustafa Kutlu, Sevinç Çokum’un *Bizim Diyar*’ını değerlendirmeye başlamadan “zor zanaat” diye nitelediği “roman” sanatını üzerinde durur. Ardından “yerli-yabancı roman” konusunu tartışır. *Bizim Diyar*’ı etraflıca değerlendirir ve kimi olumsuz taraflarına rağmen yazarın ilk romanı *Zor*’la kıyaslanamayacak derecede başarılı bulur. Yerli roman kavramına getirilecek aydınlık açısından dikkate değer görür.

Gül Yetiştiren Adam’ı değerlendirmeye yerli roman konusuyla başlayan Kutlu, kitaptaki iki hikâyenin (gül yetiştiren adamın hikâyesi ve Yeni Dünya’nın metropollerine uzanan hikâye) kaynaşmadığını söyler. İki hikâyeyi değerlendirir. İlk hikâyede şehrin, halkın yaşayışı yazarın tadına doyum olmaz üslubuyla tasvir edilmiştir. Özdenören’in son yıllarda yetişen ender hikâyecilerden olduğunu belirten Kutlu, “roman için acele edilmiş” hükmünü verir.

Mustafa Kutlu *Dönemeçte* hakkındaki değerlendirmesine başlarken Türkiye’de romanın durumu konusunda olumsuz bir tablo çizer. *Dönemeçte*, bu tablonun ötesinde gelişen bir başka roman ortamının varlığından duyulan bir neşveye vesile olmuştur. Roman, 12 Eylül döneminde çıkmıştır. İyi bir aşk romanıdır. Buğra, romancıya yakışanı yapmış; eşya ile uğraşacağına insanla uğraşmıştır. Romanda insan münasebetleri derindir. Kimi fazlalıkları da olan roman Türkiye’nin demokrasi geçmişinin düşünülmesine imkân vermektedir.

Erol Toy’un iki romanı hakkında yazar Mustafa Kutlu, bir zenginleşme hikâyesini (Vehbi Koç’a gönderme yapılır) anlatan *İmparator*’un konusu nedeniyle çok tuttuğunu, kitabın bir roman değil, “edebiyat adına, roman adına bir vurgun” olduğunu söyler. Toy, *Kördüğüm*’de ise çuvallamış

“romanı falan düşünmeden bir çırpıda çıkarıveririm sanmış ve önceki başarısının -satış açısından- tesiri altında kalmış”tır. “İşkencenin ve müstehcenin ticareti her zaman denk düşmüyor” diyen Kutlu, *Kördüğüm* ile aynı ay *Bir Avuç Gökyüzü* hakkında da değerlendirme yapar. Kutlu’ya göre, Türkiye’de bazı insanlar içeride/hapiste iken dışarıda olan bazıları onların içeri düşüşlerini sömürürler. Bu sömürü romana da kaymıştır.

Mesihpaşa İmamı, Osmanlıyı tanımayan Cumhuriyet nesillerine “buzlu camların, sisli ufukların ardındaki Osmanlıyı anlatan bir romandır. Ayverdi eserinde, okuru dönemin atmosferine sokabilmek için roman tekniğinden fedakârlık etmiştir. Mustafa Kutlu, Niyazi Özdemir’in *Çağımızın Aşıkları*, romanı hakkındaki değerlendirmelerinde, yazarı “kimsenin bakmadığı, burun kıvrıldığı bir konuya girdiği” için kutlar. Özdemir, “aşk”ın ne olduğu konusuna cevap vermese de katılaştan kalpleri ısıtmak, insan taraflarımızı deşmek için ter dökmektedir.

Mustafa Kutlu’nun *Dergâh* dergisi öncesi yazdığı eleştiri yazılarından kitaplarına aldığı tek metin “Tanpınar’ın Yalan Dünyası, Saatleri Ayarlama Enstitüsü” başlıklı yazıdır. Bu yazı (Berna Moran ve Beşir Ayvazoğlu’nun yazılarıyla birlikte) romanın *Dergâh* Yayınları baskılarında, romanın sonunda verilmiştir (Tanpınar, 1992). Kutlu, yazıyı “edebiyat, kültür, sanat” yazılarından seçmeler yaptığı *Sel Gider Kum Gider*’e de almıştır (Kutlu, 2022a). Kutlu’nun romanlar üzerine yazdığı en dikkat çekici metinlerden olan bu yazıya bugün rahatlıkla ulaşmak mümkündür.

1.2.b.2.Hikâye

Roman yazılarıyla kıyaslanınca Mustafa Kutlu’nun hikâye kitapları hakkında daha az yazdığı görülür. Hakkında yazdığı yazarlar ve kitaplar şunlardır: Selim İleri (*Pastırma Yazı*), Metin Önal Mengüşoğlu (*Gavur Kayırcılar*), Necati Güngör (*Yolun Başı*), Sevinç Çokum (*Bölüşmek, Makine*), Rasim Özdenören (*Çarpılmışlar*).

“Hikâye kişilerini tek tek ele alırsak görülecektir ki; memleketin içinde bulundurulduğu şartlar kendine göre tipler yaratmıştır” diyen Kutlu, *Pastırma Yazı* hakkında hikâyelerdeki tipler üzerinden kapsamlı bir değerlendirme yapar. Hikâyeciliğimizin yeni isimlerinden Selim İleri, bu kitabı ile düşünce ve sanat ortamına yeni bakış açıları getirmiştir. Kutlu, yazarın önemli konuları, çetrefilli bir üslupla anlatmasını okurun takdirine bırakır.

Mustafa Kutlu, on hikâye yer alan *Gavur Kayırcılar*’daki dört hikâyenin açık ve anlaşılır bir anlatımla, altı hikâyenin ise sembolik, kapalı bir anlatımla kaleme alındığını belirtir. Hikâyeleri tartıştıkları konular açısından yorumlar ve şu teklifte bulunur: “Metin Önal’ın Sezai’den bu yana İslâmcı edebiyat çevrelerini çok olumsuz bir şekilde etkileyen Kafkacı anlatımı süratle terk etmesi, - mesajını ve çıkmazlarını- bugün her günden ziyade ihtiyacımız olan -büyük bir açıklıkla- dile getirmesi gerekmektedir.” Kutlu, hikâyelere sinen “egzistansiyalist-müslüman” tavrını beğenmez, “ayrık” bulur.

Necati Güngör’ün *Yolun Başı* kitabının hikâye dünyası, yazarın çocukluğunun geçtiği Malatya - Elazığ yöresindeki insanların “değer anlayışları ve insan münasebetleri”nden oluşur. Kutlu, sabırlı bir bekleyiş ve kanaatkârlık içindeki karakterlerin bıçak kemiğe dayandığında başkaldırmalarını, hikâyelerdeki ortaklık olarak tespit eder ve bu durumun tabii bir gelişmeyle ortaya çıktığını söyler. Güngör’ün başarısı “gösterişsiz ve nümayişsiz bir tutum içinde oluşundan gelen ‘yalınlık’ ve ‘tabiilik’te toplanır. Güngör, devrimci edebiyat yanlısı görünmekle birlikte olan biteni yansıtmakla yetinmiştir.

Sevinç Çokum’un iki hikâye kitabı hakkında yazan Mustafa Kutlu, ilki olan *Bölüşmek* hakkındaki değerlendirmelerine eserden alıntılarla başlar. Bu alıntıların ardından, “Sevinç Çokum kendine bir dünya kurmuş. Dünyası olan hikâyecimiz çok azdır” tespitinde bulunur. Çokum’un bu dünyayı nasıl kurduğunu anlatır. Kitapta ortaya konan, “terk edilmişlik ve sevgisizlik karşısında insanlarımızın durumu”na yazarın yeni kitaplarında daha geniş eğilmesi umut edilir. Kutlu, Çokum’un diğer kitabı *Makine* hakkında, söylenmeyenleri söylemeyi önemli bulur. Çünkü, Çokum gibi nadir görülen kabiliyetlerin eksiklikleri ve fazlalıklarına işaret edilerek yanlışlar üzerinde ısrar etmeleri önlenmelidir. *Makine*’de Çokum’un hikâye dünyası çatallanmaktadır. Çatalın bir ucu Ahmet Mithat Efendilik yolunda giderken diğer ucu Çokum’un gerçek dünyasının genişleyip zenginleşen çehresi ile yeni güzellikler kazanmaktadır. Çokum’un asıl değerli yönü ikincisidir. Kutlu, yazarın kendi dünyasından ilerlemesini kıymetli bulur.

Rasim Özdenören'in *Çarpılmışlar* hikâye kitabını değerlendiren Kutlu, kitabın yazarın ilgiyle izlediği son hikâyelerinden oluştuğunu belirtir. Yayımlanmasının üzerinden bir yıl geçmesine rağmen Türk edebiyatı için övünülecek bir eser olan Özdenören'in bu dördüncü kitabı hakkında birkaç tanıtma yazısı dışında ciddi bir değerlendirme yapılmadığından yakındır. Bunu edebiyat dünyamızın "çarpılmışlığı"na bağlar. Kutlu'ya göre Özdenören üç şeyi iyi yapmıştır: "İleri bir söyleyiş ustalığına erişmiştir. Muhtevanın belirlediği bir anlatımın imkânlarını kullanmıştır. Ayrıntı ustalığında son derece incelmıştır." Özdenören, "insan ve eşyayı fotoğraf gerçekçiliğinin ötesinde, daha çok sembolik bir yaklaşımla ele almış, kasaba çevrelerinin hayatını ferdiyetçi, lakin derin tahlillerle ortaya koymuştur. ...Yazar olayları ve kahramanları ile hikâyelerinde tutarlı bir dramatik gerilim yaratabilmiştir. ...Meselelere İslamî bakış açısı ile ve fakat yerli hayatımızı çarpıtmadan" yaklaşmıştır. Kutlu, kıymetli bulduğu yönlerinin yanında yazarın noktalamaya boş vermesini (bu yazarın daha geniş okurlara ulaşmasına engeldir) doğru bulmaz. Olay ve kişilerin Türkiye şartları ile bağlamlarının yetersiz olduğunu da söyler.

Mustafa Kutlu, hikâye kitapları üzerine yazdığı yazıların dışında Ömer Seyfettin'in *Diyet* hikâyesi üzerinde "tip tahlili" yapar. Kutlu'ya göre Ömer Seyfettin, Koca Ali üzerinden "kula kulluk etmeyen" insan tipini anlatır.

1.2.b.3. Şiir

Mustafa Kutlu şiir kitapları üzerine altı değerlendirme yazısı yazmıştır: Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu (*Malazgirt Destanı*), Yavuz Bülent Bakiler (*Duvak*), Âşık Hüdaî (*Gönül Diyarından Deyişler*), Halil Soyuer (*Kör Kuyu*), A. Duran Ayyıldız (*Evrende Yıldız Kayaları*), Cumali Ünalı Hasannebioğlu (*Çerağ*). Bunlardan ilk beşi aynı yıl (1971) yazılmıştır.

Kutlu, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'nu, *Malazgirt Zaferi*'nin 900. yılına ithaf ettiği *Malazgirt Destanı* için kutlar: Kitabın sonundaki marş, bestelendiği takdirde milli marşlarımız arasında özel bir yer alacaktır. Kitapta çok güzel mısralar yanında çok durgun ve silik mısralar da vardır. Bakiler'in şiir kitabı *Duvak*'ta Anadolu konusu ağır basar. "Şairin kendine has üslubu içinde oluşturduğu sosyal temalar, içli duygular, şiirler. Ahenk ve ölçüyü kökünden yakalamış şairin vurucu ve akılda kalıcı imgeleri" vardır. Kitabın kapak kompozisyonu ve şiirlerin sunuş şeklinin daha titiz olabileceğini söyler. Halil Soyuer, *Kör Kuyu*'da "duyan, duyuran, dolu bir yürek" sunmaktadır. Şair, "hece şiirinin basit görünen zirvesine veya labirentlerine gözünü, kalemini sakınmadan atılmış"tır. Şiir kitabında halk şiirinin her türüne yer veren Âşık Hüdaî ise Kutlu'ya göre, "son dönemde ortaya çıkan -çıkarılmaya çalışılan- zıppıktı âşıklar"dan değildir. Hüdaî, "dil bağı ilâhî bir neşve ile çözülmüş, hayran bir âşık"tır. "Şiirlerinin muhtevası, taşımış olduğu nükteler, işaret ettiği gerçekler, duyuş ve oluşlar hep kendinden olma"dır. Halk şiirinin asla kabul etmeyeceği zorlama onda görülmez. Ayyıldız'ın şiirleri için "Başarılı olan tarafı imge ve söyleyiş yenilikleri. Ama bunlar zorlanmış olmadığı zaman tutarlı görünüyor. Genellikle şiirini sürükleyen tek tek mısralar düşürmüş. Ne zaman ki teferruattan sıyrılıp öz şiir yönüne dönerse o zaman bütün her tarafı ile görünecek" değerlendirmesini yapar. Kutlu, Hasannebioğlu'nun kitabı *Çerağ* için daha kapsamlı bir değerlendirme yazısı yazar. Kitapla ilgili "Cumali, insanımızı ve onun meselelerini dert edinmiş, kendi dertleri ikinci planda kalıyor. İslamî bir yaklaşımı var meselelere, hatta yer yer İslam'ı anlatıyor" bilgilerini verir. Kitabı sevdiğini; ancak "bazı noktaları için şöyle olmasa, böyle olsa daha iyi olurdu" demek istediğini söyler. Kitapta, ilk şiir kitabını çıkaran şair hakkında tanıtıcı bilgiler olmasını ister.

1.2.b.4. Düşünce Kitapları

Daha çok edebiyat kitapları üzerine değerlendirme yazıları kaleme alan Mustafa Kutlu bazı düşünce kitapları hakkında da yazar: Attila İlhan (*Hangi Batı?*), Cemil Meriç (*Bu Ülke*), İsmet Özel (*Üç Mesele, Şiir Okuma Kılavuzu*), Vedii Evsal (*Ortadoğu'da Savaş*). Kutlu, *Hangi Batı?* sorusuna itiraz eder. Bu soru ona göre "Batılardan Batı beğen, Batısız olmaz" teklifini düşündürmektedir. Kutlu'ya göre İlhan'ın "ulusal Batı" teklifi de bir çarpıklık içermektedir. Kutlu, *Bu Ülke*'de Cemil Meriç'in billurlaşmış fikirlerini sunduğunu, şairi hatırlatan, fildişi kulede olgunlaşan, âsi ve bağı hûn bir üsluba sahip olduğunu söyler. Yazıdaki Kutlu'nun üslubu da edebîdir: "Uzun yılların tecrübelerinden, yaşanmış duygularından, özümlemiş kitaplardan süzüle süzüle gelen bir avuç pırlanta." Kutlu'ya göre *Bu Ülke*'de Biz ve Onlar, yani İslam ve Küffar diyen Meriç, bizi tanıtmak

için daha çok Batı'yı anlatarak nefis bir diyalektik ortaya koyar. Gazeteci Vedii Evsal'ın *Ortadoğu'da Savaş* kitabı Ortadoğu'da ne olup bittiğini yakından izlemeye imkân verecek bir kitaptır.

Mustafa Kutlu, İsmet Özel'in iki kitabı hakkında yazmıştır. “Günümüzde Müslümanların karşı karşıya oldukları temel meselelere yaklaşımı ve Müslümanları bu meseleler üzerinde yeniden ve dikkatle eğilmeye çağırması ile kitap (*Üç Mesele*), son yıllarda bu sahada verilen eserlerin en şümüllüsüdür.” Ancak, “sloganlar seviyesinde seyreden fikir çevremiz bünyesi ile rabıtalı olarak” kitaba ilgi göstermemiştir. Kitabı genişçe tanıtan, değerlendiren Kutlu, Özel'in “güçlü bir topluma ulaşip onun Müslümanlaşmasına mı, Müslüman bir topluma ulaşip onun güçlendirilmesine mi çalışacağız” sorusunu cevaplandırıldığını söyler. İkinci yazı, *Şiir Okuma Kılavuzu* hakkındadır: “İsmet Özel işini ciddiye alarak son devir Türk edebiyatında şiir üzerine son derece dikkate değer bir eser” vücuda getirmiştir. “Alışılmış manada bir ders kitabı” olmayan kitap, “şiire duyulan bir saygının ürünü” olarak takdim edilmiştir. Kutlu, “titiz şair”in kitabını “şiirle ve genel olarak sanatla ilgilenen herkese” tavsiye eder.

1.2.b.5. Dergiler

Farklı yazılarında dönemin edebiyat ortamından bahseden Mustafa Kutlu, bu ortamın hayat bulduğu yerlerden olan edebiyat dergileri hakkında birkaç müstakil yazı yazmıştır. Nisan 1973'te “*Dergilerimiz*” başlıklı bir yazı kaleme alan Kutlu'nun, dergiler hakkında yazdığı sonraki yazılarında “*Dergilerle Gelen*” üst başlığı kullanılır. “*Dergilerimiz*”de önce 1960'tan yazının yayın tarihi olan 1973'e kadar Türkiye'deki düşünce ve sanat ortamı, dergiler hakkında genel bir değerlendirme yapar. Ardından, “sol, sağ, milliyetçi, sıhhatli dengeli milliyetçi, mukaddesatçı” genel başlıkları altında, mevcut düşünce ve sanat dergileri hakkında görüşlerini söyler. En son, *Hareket*'in diğer dergilerle sürdürmek istediği ilişkileri anlatır. *Hareket*'in bu sayıdan (Nisan 1973) itibaren “*Dergiler*” sayfasında “fikir yelpazesinde olan bitenleri tarayarak yarına dönük, yeni, araştırmacı, namuslu çalışmalara işaret etmeye çalışılacağı, aynı zamanda sapkınlıklara düşenlerin tenkidinin yüklenileceği” belirtir. Sonraki sayıda (Mayıs 1973) “*Dergilerle Gelen/Yıldız'ın Parladığı Anlar*” başlıklı bir yazı yazar. Yazıda, Füzûzan, Selim İleri, Tomris Uyar...’ın dergilerdeki hikâyeleri hakkında değerlendirmeler yapar. Hazırandaki yazının başlığı “*Kese Kâğıdı Bile Olmayanlar’dan Biri*”dir. Yazı, Asım Bezirci'nin “yeni a” dergisinde yayımlandığı söylenen “*Kese Kâğıdı Bile Olmayanlar*” başlıklı yazısını merkeze alır. Kutlu, Bezirci'nin Kemal Tahir'in ölümünün ardından düşüncelerini doğrudan ortaya koyabilenlerden biri olduğunu söyler. Bezirci'nin Kemal Tahir'in romancılığı hakkındaki bazı yorumlarını tartışır. Bezirci'nin, “*Hareket*'in niçin ille de Kemal Tahir'i tuttuğu (Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Yaşar Kemal... değil de)” sorusuna, Kemal Tahir'i niçin tuttuklarını muhtelif sayılarda anlattıklarını, Sabahattin Ali hakkında Türkiye'de ilk kitabı yayımladıklarını... diğerlerinin ise tutar tarafı olmadığı cevabını verir. Kutlu'nun dergiler üzerine sonraki yazısı Ocak 1974'te çıkar. Burada, yeniden çıkmaya başlayan *Türkiye Defteri*, *Yarına Doğru* ve *Yeni Sanat* dergilerindeki yazılar değerlendirilir.

1.2.b.6. Sinema

Hikâye, roman, şiir, düşünce kitapları hakkında değerlendirme yazıları kaleme alan Mustafa Kutlu'nun ilgi duyduğu ve yazı yazdığı konulardan biri de sinemadır. Mustafa Kutlu'nun da içinde yer aldığı *Hareket* çevresinin sinema konusundaki çalışmalarını Ezel Erverdi genişçe anlatır (Erverdi, 2018: 281-330). Kutlu, *Fatma Bacı* (Halit Refiğ), *Vurun Kahpeye* (Halit Refiğ) *Bağrı Yanık Ömer ile Güzel Zeynep* (Yücel Çakmaklı), *Çağrı* (Mustafa Akad) filmleri ve *Hayatım Roman* (Naci Çelik) TV dizisi hakkındaki görüşlerini okurla paylaşır.

Mustafa Kutlu'nun değerlendirmesi, aynı sayıda *Hareket*'te *Fatma Bacı* üzerine yazılmış üç yazıdan biridir. Filmin hikâyesi “Anadolu'nun değerleri ile büyük şehre gelen, kendisine yabancı bir ortam ve değerler arasında değişim geçiren aile” üzerine kurulmuştur. Ancak Kutlu'ya göre aslında film “Cumhuriyet'ten sonra Türkiye'de oluşan, oluşturulmaya çalışılan zümrelerin tahlil ve tenkidini yapmaktadır.” “Filmin tiplerine teker teker eğildiğimiz zaman Halit Refiğ'in sembolizminin nasıl içten içe işlediği ortaya çıkacaktır” diyen Kutlu, filmdeki tipler üzerinde durur. Jenerikten sonra, Fatma Bacı ailesinin İstanbul'da kapıcı olarak görüntüsü bir sembolik anlatımdır. “Çocuklarını başına toplayan...” Fatma Bacı,” devleti -olması gereken- temsil etmektedir.”

Halide Edip Adıvar'ın *Vurun Kahpeye* adlı romanı Halit Refiğ'den önce iki defa film yapılmıştır. Kutlu, Refiğ'in ne yaptığını değerlendirmeden tipler üzerinden kısa bir roman tahlili

yapar. Romanda Ali ile Hacı Fettah üzerinden verilen iki tipin görünümüleri Batılılaşma hareketlerinden günümüze “laik/Batıcı - ilerici” ile “İslamcı/Doğucu - gerici” şeklindedir. Romanda, “düşmanla iş birliği eden imam” Hacı Fettah’ın yanında İslâm’ı temsil edecek iyi bir tipe yer verilmemiştir. Bu işi yapabilecek Ömer Efendi, Hacı Fettah karşısında tutunabilecek güçte değildir. Kutlu’ya göre Halit Refiğ’in filminin önemi, romancının yapmadığını yapması; Hacı Fettah’ın karşısına Ömer Efendi’yi dinin gerçek temsilcisi olarak çıkarmasıdır. Böylece film, bir “anti-İslam” filmi olmaz. Linç edilen Aliye’nin kanlı avuçları arasında Kur’an olması da sembolik bir anlatımdır. Kutlu filmi ışık, mizansen, hareket, renk yönleriyle de başarılı bulur.

Mustafa Kutlu, *Bağrı Yanık Ömer ile Güzel Zeynep*’te (hikâye; Tarık Dursun Kakıncı), yönetmen Yücel Çakmaklı’nın diğer filmlerine göre daha nitelikli bir eser ortaya çıkarmasında görüntü yönetmeni, müzik yapımcısı ve filmin yapımcısının rolüne de dikkat çeker. Çakmaklı hakkında şunları söyler: “Televizyona geçtikten, hikâyeci Rasim Özdenören’in eserlerini filme çektikten sonra onun sinemasında bazı yeni atılımlar demeler görülmeye başlandı. Özellikle sembolik denebilecek bir sinema dilinin denenmesi, diyaloglardan ziyade görüntüye ağırlık tanınması, genel görüntülerden ayrıntılara inilmesi...”. Yine Çakmaklı’nın “bence en olgun eseri sayılabilir” dediği film hakkındaki düşüncelerini, “her hali ile temiz, düzgün, sade, net, iddiasız, buna karşılık şiirsel bir ahengi taşımaktaydı. Sevimli, samimi incelikler taşıyan, insan ruhuna hitap eden bir hali vardı” şeklinde ortaya koyar. Zeynep’in hikâyesinin boşlukta kalması filmin eksikliğidir.

Naci Çelik TV dizisi *Hayatım Roman*’da, elden geldiği kadar sade, sakın, gösterişsiz bir anlatım” sergilemiş, bu sadeliğe karşın “anlatılanlar sivri, batıcı, irkiltici”dir. Kutlu, senaryoyu “yerli olmak açısından dikkate değer” görür. Eserde, “yazar olmak isteyen bir gencin dramından ziyade, yazar olmuşların hal-i hazır durumunu”nun daha ilgi çekici olduğunu söyler.

Mustafa Kutlu, *Çağrı* filmini değerlendirmeye başlamadan, Metin Erksan’ın çekmeyi hayal ettiği filmlerden *Bilâl-i Habeşî*’den söz eder. Sinemanın “sinema sanayi ve sanat” ile birleşerek bir şeyler yapabildiği gerçeğinin altını çizer. *Çağrı* hakkında “İslâmiyete en uzak ve en yakın seyirciye hemen hemen aynı seviyede hitap ediyor. Müslümanlar görkemli sahneler karşısında gözyaşlarını tutamıyorlar” değerlendirmesini yapar. Sinemanın kullanımı başta olmak üzere, Müslümanların filminden alacakları dersler olduğunu söyler.

2. ŞİİRLER

Mustafa Kutlu, *Hareket ve Adımlar*’da şiir de yayımlar. Bu şiirler şunlardır:

1969: “*Peyton Aşıkları Ardından*”, *Hareket*, S.37, s.33, Ocak 1969. “*Yalnızlığın Elleri*”, *Hareket*, S.38, s.28, Şubat 1969.

1970: “*Kadir Ağa*”, *Adımlar*, S.1, s.9, Şubat 1970. “*Arzı-ı Hal*”, *Adımlar*, S.2, s.9, Mart 1970. “*Kaymakam Dilaver Bey Anlatıyor*”, *Adımlar*, S.4, s.8, Mayıs 1970. “*Telli Mektubumdur*”, *Adımlar*, S.5, s.7, Haziran 1970. “*Aşağı Çarşı Esnaf Kahvelerinde Şubat Gazelleri*”, *Hareket*, S.55, s.15, Temmuz 1970. “*Memleketimin En Sıradan Kadınına Şiir*”, *Adımlar*, S.7, s.7, Ağustos 1970. “*Kız*”, *Hareket*, S.57, s.21, Eylül 1970.

1971: “*Tarzı Kadim Üzre Sonbahar*”, *Hareket*, S.61-62, s.26, Ocak-Şubat 1971. “*Seydişehir Salnamesinden Bir Varak*”, *Adımlar*, S.12, ss.7, Ocak 1971. “*İttihad-ı Terakki Yanlışlıkları*”, *Adımlar*, S.15, s. 4, Nisan 1971. “*Muhafazakarlarımız*”, *Hareket*, S.66, s.12, Haziran 1971. “*Bu Da Mı Bilmediklerimizdendir?*”, *Adımlar*, S.19-20, s.6, Ağustos-Eylül 1971. “*Sekmeler*”, “*Göz*”, “*Su*”, *Adımlar*, S.21-22-23, s.19, Ekim-Kasım-Aralık 1971. “*Üzülmek Kuşları*”, *Hareket*, S.71, s.14, Kasım 1971.

1972: “*Bindokuzyüzotuzlara*”, *Hareket*, S.73, s.50, Ocak 1972. “*Gurbet Üstüne Sallamalar*”, *Hareket*, S.75-76, s.46, Mart-Nisan 1972. “*Dil Üstüne*”, *Hareket*, S.81, s.39, Eylül 1972. “*Dul Dönencesi*”, *Hareket*, S.83, s.16, Kasım 1972. “*Durum Vaziyet*”, *Hareket*, S.84, s.50, Aralık 1972.

1973: “*Siyaset Üstüne Ağırlama*”, *Hareket*, S.87, s.55 Mart 1973. “*İlyas, Ben, Bir de İstanbul*”, *Hareket*, S.88, ss.44-45 Nisan 1973. “*Milliciler*”, *Hareket*, S.94, s.48, Ekim 1973.

1976: “*Kötü Kaside*”, *Hareket*, S.114, s.70, Temmuz-Ağustos-Eylül 1976.

1978: “*Zor Okunur Şiirler*”, *Milli Gençlik*, S. 31, s.24, Temmuz 1978.

Yazılarında farklı isimler de kullanan Mustafa Kutlu, şiirlerini kendi adıyla yayımlar. Lise yıllarını anlatırken, “ben o sıralarda hevesle mahalli gazetelerde şiir yazmaya başladım, lise bir veya lise iki de olabilir (Önal, 2025: 242) bilgisini verir. Asıl yazı hayatı *Hareket*'teki yazılarıyla başlayan Kutlu'nun 16'sı *Hareket*'te 10'u *Adımlar*'da ve birisi *Milli Gençlik*'te 27 şiiri yayımlanır. *Hareket*'teki ilk şiiri Ocak 1969 tarihli. En çok şiir yayımladığı dönem 1970-1973 aralığıdır. Son şiirin yayın tarihi Temmuz 1976'dır. Sonraki yıllarda şiir yayımlamayan Mustafa Kutlu, arkadaşı Mehmet Doğan hakkındaki yazısına, 19 Aralık 2018'de yazıldığı bilgisi verilen bir şiirle başlar. Şiir, Mehmet Doğan'ın bir gençlik fotoğrafından hareketle yazılmıştır (Kutlu 2021: 25-26). (Kim bilir, şair Kutlu'nun yazıp da yayımlamadığı belki başka şiirler de vardır.)

Bazen hüznün, yalnızlık (*Yalnızlığın Elleri*, *Kadir Ağa*, *Kız*, *Tarzı Kadim Üzre Sonbahar*, *Durumvaziyet*), bazen yoksulluk, gurbete, tüketim çağının girdabına düşmüş insanlar/Anadolu insanı (*Arz-ı Hal*, *Telli Mektubumdur*, *Memleketimin En Sıradan Kadınına*, *Gurbet Üstüne Sallamalar*, *İlyas Ben Bir De İstanbul*), bazen siyasal, toplumsal eleştiri (*Kaymakam Dilaver Bey Anlatıyor*, *Bu Da Mı Bilmediklerimizdendir*, *Siyaset Üstüne Sallama*), bazen insan zihninin geçmişle şimdiki zaman arasında gidiş gelişleri, bazen Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçteki siyasi, sosyal olayların izlerini taşıyan insanlar (*İttihat Terakki Yanlıları*, *Üzülmek Kuşları*, *Bindokuzyüzotuzlara*, *Milliciler*), bazen ardında bıraktığı hikâye yıllarca unutulmayacak bir isim (*Seydişehir Salnamesinden Bir Varak*) Mustafa Kutlu'nun şiirlerine konu olmuştur.

Kutlu'nun şiirlerinde genelde rahat bir söyleyiş vardır. Halk ve divan şiiri söyleyişlerinden yararlanma, her iki geleneksel şiirle metinler arası ilişkiler, şiire konu olan dönemin diliyle uyum... şiirlerde göze ilk çarpan söyleyiş özellikleri arasındadır. Serbest tarzın tercih edildiği çokça görülür. Ama serbest tarz içerisinde ahenk oluşturacak kullanımlara (tekrarlar, kafiyeler...) yer verilmiştir. Kimi zaman kafiye ve hece ölçüsünün de olduğu dört, iki mısralık bentler, bazen bu bentlerin arasına farklı mısra sayıları olan başka bentleri belirli bir düzen içinde yerleştirme Mustafa Kutlu'nun şiirindeki belirgin dış yapı özellikleridir. Kimi şiirlerinde “Mim Kutlu” mahlasını kullanır. Atilla Maraş, Kutlu'nun şiirleri hakkında şunları söyler: “Mustafa Kutlu'nun hikâye yazmaya başlamadan önce yazdığı birçok şiiri *Adımlar* dergisinde yayımlanmıştır. Mustafa'yla o zamanlar, yeni tarz şiirler yazmayı deneyelim diye düşünmüştük. Halk şiiri tarzında ama halk oyunlarının isminden, ritminden faydalanmak üzere birçok denemeler yaptık. Bunların adları; Sallama, Ağır lama, Sekme, vs. idi” (Maraş, 2024: 135).

SONUÇ

Mustafa Kutlu'nun 1990 *Dergâh* dergisinden önce yazı yazdığı muhtemel dergiler tarandığında hikâyenin yanında deneme, eleştiri, şiir türünde de ürünleri olduğu görülür. Tekrar yayımlanan iki üç yazı dahil, 74'ü deneme ve eleştiri, 26'sı şiir 100 metinden yalnız ikisini yazılarını topladığı kitaplarına almıştır. Kitaplara girmeyen yazılar dergi sayfalarında kalmıştır. Mustafa Kutlu, bu yazılarında “sanatın ne olduğu” sorusuna cevap arar. Ayakları Anadolu'ya basan, sahiplerinin memleket insanıyla iç içe olduğu, memleket insanın şartlarını daha iyiye taşımaya vesile olacak sanat anlayışını benimser. Bu fayda, gerçek sanat eserleriyle olacak, yani “fayda” için sanat eserinin estetik niteliklerinden taviz verilmeyecektir. “Sanat nedir?” konusunda uzun yıllar düşünecek olan Kutlu, bu konudaki fikrini yıllar sonra öz, lirik ifadelerle dile getirecektir (Kutlu, 2006). Bu yazıyı, insanları mevcut dünya düzeni karşısında düşünmeye, tavır almaya davet ettiği *Kalbin Sesi*'ne de alacaktır (Kutlu, 2019).

Söz konusu denemelerinde bir sanat anlayışı teklif eden Kutlu, bu anlayış çizgisinde bazen tek tek sanat eserlerini (hikâye, roman, şiir, sinema), bazen de uzun (Cumhuriyet'in 50 yılı) ya da daha kısa dönemlerdeki sanat ve edebiyatı, ağırlıklı olarak edebiyat anlayışlarını, ürünlerini değerlendirmiştir. Bu değerlendirmelerinde daha çok milletin değerleriyle, yaşadıklarıyla, mevcut sorunlarıyla ilgili olma, insana ait bir gerçekliği, dramı yakalayabilme, bunu önyargısız ele alabilme, açık, sade bir anlatım oluşturabilme gibi kıstasları öne çıkarır. Eserlerin içerik yönlerine olduğu kadar dillerine, anlatım tarzlarına dair değerlendirmeler de yapmıştır. Eserlerin hem olumlu bulduğu yönlerini hem de aksadığını düşündüğü yönlerini ifade etmiştir. Eserinin önemine, başarısına dikkat çektiği bir sanatçıyı, ulaşabileceği daha iyi seviyelere ulaşması için eleştirmiştir. Farklı görüşlerden, sanat anlayışlarından isimler ve dergiler üzerine yazmıştır. Kimi değerlendirmelerinde kitapların

kapak kompozisyonlarından kapağı tasarlayan ismin sanatçılığına dair bilgiler vererek bahsetmesi dikkatinin farklılıklarını, birikiminin genişliğini gösterir.

Hikâyeye başladığı ilk yıllarda hikâyeye haricinde yazdığı diğer yazılarında sanat ve edebiyat üzerine düşünen Kutlu; yeni yayımlanan kitaplar, sanat ve fikir dergileri, filmler hakkındaki düşüncelerini ortaya koyan yazılar yazmıştır. Yalnız kendi sanatıyla ilgilenmeyen Kutlu, ülkenin sanat edebiyat düşünce ortamını takip etmiş, bu konularda görüşlerini dile getirmiş, daha nitelikli bir sanat ortamının oluşması için gayret etmiştir. Bu yönü bütün yazarlığı boyunca devam eder.

Bu ilgileri ve emeği onu sonraki yıllardaki yayıncılığına, dergi editörlüğüne, sözüne kıymet verilen biri olmaya hazırlamıştır. Bu yazıda sözü edilen ve kısaca tanıtılıp değerlendirilen çalışmaları, Mustafa Kutlu'nun artık yayımlanmayan ilk iki hikâyeye kitabı (*Ortadaki Adam, Gönül İşi*) ve iki eleştiri kitabı (*Sait Faik, Sabahattin Ali*) dışında yazarlığının pek bilinmeyen ya da birkaç cümleyle geçilen ilk dönemi hakkında daha doğru tespitler yapmaya vesile olacak, daha kapsamlı araştırmalara, çalışmalara zemin hazırlayacaktır.

KAYNAKÇA

*Mustafa Kutlu'nun dergilerde yayımlanan yazılarına ait kaynakça metin içinde verilmiştir. Fazla yer kaplayacağı için buraya alınmadı.

Erverdi, E. (2018). *Nurettin Topçu, dünden kalanlar ve yarına umutlar*. Dergâh Yayınları.

Erverdi, E. (2022). *Sabahı beklemeden*. Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2006, 8 Kasım), Sanat nedir?, *Yeni Şafak*.

Kutlu, M. (2019). *Kalbin sesi*. Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2021). *Selâm olsun*. Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2022). *Mustafa Kutlu yetmiş beş yaşında üç konuşma iki albüm*. Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2022a). *Sel gider kum kalır*. Dergâh Yayınları.

Maraş, M. A. (2024). Adımlar dergisi ve Mustafa Kutlu. H.İ. Özdemir (Haz.) *İçimizden geçen ırmak Mustafa Kutlu ile Erzincan* (s.134-137). Dergâh Yayınları.

Önal, S. (2025). *Yaşayan klasiğimiz Mustafa Kutlu*. Timaş Yayınları.

Tanpınar, A. H. (1992). *Saatleri ayarlama enstitüsü*. Dergâh Yayınları.

Zengin, H. S. (2017). *Mustafa Kutlu edebiyatta 50. Yıl 2018 ajandası*. Dergâh Yayınları.